

IFLA Committee on Copyright and Other Legal Matters (CLM)

Stanowisko IFLA w sprawie *public lending right**

Kwiecień 2005

Kontekst

Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (IFLA), to organizacja pozarządowa reprezentująca interesy bibliotek i ośrodków informacji, jak i ich użytkowników na całym świecie.

Biblioteki publiczne, razem z innymi organizacjami non profit z dziedziny kultury, nauki i edukacji, istnieją by służyć społeczeństwu i gwarantować jego obywatelom wolny, nieograniczony dostęp do pełnego zakresu utrwalonej przez ludzkość wiedzy i informacji. Pełnią kluczową rolę w rozwoju i utrzymaniu społeczeństwa demokratycznego poprzez zapewnienie każdemu obywatelowi dostępu do szerokiego i zróżnicowanego spektrum wiedzy, idei i opinii. Biblioteki publiczne w szczególności zachęcają ludzi, zwłaszcza dzieci i młodzież, do wykształcenia i rozwijania nawyku czytania. Jako magazyny idei i zbiornice wiedzy zapewniają również niezbędne środki dla nauczania i badań naukowych.

Biblioteki i ośrodki informacji są podstawowym kanałem dostępu do kultury i informacji, również dla tych użytkowników, którzy są twórcami i autorami dzieł chronionych prawem autorskim. Reprezentując swoich użytkowników, szczególnie dbają by interes publiczny, wyrażający się w społecznej potrzebie dostępu do wiedzy, był uznawany za priorytet i jako taki odpowiednio zrównoważony wobec praw autorów wynikających z przepisów i utrwalonych zasad społecznych.

Ponadto, biblioteki i ośrodki informacji są poważnymi klientami producentów informacji, nabywając ją zarówno w formie tradycyjnej, jak i cyfrowej oraz jako główni licencjobiorcy są znaczącymi klientami organizacji zbiorowego zarządzających prawami autorskimi. Nabywanie licencji ma na celu rozszerzenie użytkownikom bibliotek dostępu i wykorzystania dzieł chronionych prawem autorskim, wykraczające poza dozwolone prawem autorskim wyjątki i ograniczenia. Biblioteki, poruszając się w ramach dozwolonych prawem autorskim wyjątków i ograniczeń, starają się zapewnić swym użytkownikom zgodny z prawem i regułami rozsądku dostęp do wiedzy zawartej w dziełach chronionych przez prawo autorskie, jednocześnie respektując prawo własności intelektualnej autorów, wykonawców, wydawców i innych producentów dzieł.

Wieloletnie stanowisko IFLA w sprawie praw autorskich i pokrewnych jest następujące. Prawa ekonomiczne dostawców informacji muszą pozostawać w równowadze ze społeczną potrzebą zdobywania dostępu do wiedzy. Postępująca i stała ekspansja praw autorskich i pokrewnych w coraz to nowe dziedziny, doprowadziła do zwiększenia licencjonowania, powodując powstanie coraz to większej i większej ilości zjawisk, takich jak „lending right”, którego dotyczy niniejszy dokument. IFLA wierzy, że jeżeli w celu utrzymania równowagi na całym świecie nie podejździe się z wielką troską do kwestii zachowania i zdecydowanego utrzymania dozwolonych prawem autorskim wyjątków i ograniczeń, dalsza ekspansja praw autorskich zaowocuje w jednoznacznie negatywny sposób na edukację i naukę, oraz ich wytwory, którymi są kulturalny, naukowy i ekonomiczny rozwój jednostek, państw i społeczeństw, zagrażając w szczególności gospodarkom państw rozwijających się.

Public Lending Right

Uwaga: w poniższym dokumencie *autor* oznacza twórcę dzieła chronionego prawem autorskim

Czym jest Public Lending Right?

Public Lending Right (PLR) w wielu krajach zupełnie nie istnieje a w istniejących jest w różny sposób realizowane. Termin ten stosuje się do dwóch odrębnych pojęć:

1. W ścisłym znaczeniu prawnym, PLR może być jednym z praw autorskich – jednym z ograniczonych, monopolistycznych praw przyznanych właścicielowi copyright dla chronionej publikacji. Zapewnia właścicielowi prawo do autoryzowania lub zakazania wypożyczeń publicznych dzieła chronionego w jego formie materialnej* po tym, jak dzieło zostało wprowadzone do obrotu publicznego. Autoryzacja wypożyczeń publicznych może odbyć się w formie przydzielenia licencji, lub wypłaty tantiem autorom poprzez organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.
2. Według drugiej koncepcji PLR ujmuje się czasami jako „prawo do wynagrodzenia”, które jest prawem autora (niekoniecznie właściciela praw autorskich) do otrzymania pieniężnego zadośćuczynienia za publiczne wypożyczanie jego lub jej dzieł. Kraje, które zdecydowały się na wprowadzenie prawa do wynagrodzenia, musiały ustalić swoje własne kryteria doboru i oceny, które często (lecz nie we wszystkich) przypadkach polegają na realizacji pewnych celów kulturalnych. W niektórych krajach, prawo do wynagrodzenia egzystuje w systemie prawnym jako alternatywa dla PLR (rozumianego tak, jak to opisano w powyższym punkcie 1) i wtedy jest traktowane jako związane z prawem autorskim. W innych, prawo do wynagrodzenia jest uważane za całkowicie odrębne od prawa wynagrodzenia wynikającego z prawa autorskiego. W obu przypadkach wynagrodzenie dla autorów nie jest uważane za wypłatę tantiem wynikających z prawa autorskiego.

*(Public lending nie jest aktem wydobywania informacji jak z bazy danych, lub ich powtórnego wykorzystania. Odnosi się jedynie do *materialnej* postaci dzieła.)

Dalsze informacje na temat Public Lending Right

Dla uzyskania dodatkowych informacji o PLR, jego obecnych ramach prawnych i stopnia wprowadzenia w poszczególnych krajach, prosimy skorzystać z **Materiałów Dodatkowych na temat Public Lending Right** <http://www.ifla.org/III/clm/p1/PublicLendingRight-Backgr.htm> .

Stanowisko IFLA w sprawie Public Lending Right

IFLA wypracowała już podstawowe wartości i pryncypia dotyczące wolnego dostępu do informacji, idei i owoców pracy wyobraźni ludzkiej i w rezultacie wolnego dostępu do bibliotek publicznych, ich miejsca w infrastrukturze narodowej, oraz public lending right. Są one następujące:

1. Podstawowe Zasady <http://www.ifla.org/III/intro00.htm> (Core Values) IFLA zakładają:
  - wspieranie pryncypialnych zasad wolności dostępu do informacji, idei i wytworów ludzkiej wyobraźni oraz wolności słowa takich, jakie zawarte są w artykule 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka
  - wiarę, że ludzie, społeczności i organizacje potrzebują powszechnego i równego dostępu do informacji, idei i wytworów ludzkiej wyobraźni dla swego rozwoju społecznego, edukacyjnego, demokratycznego i ekonomicznego.
  - przekonanie, że dostarczanie wysokiej jakości usług bibliotecznych i informacyjnych pomaga w zapewnieniu tegoż dostępu
2. ...Biblioteka publiczna powinna być, co do zasady, wolna od opłat. Utrzymanie biblioteki publicznej jest obowiązkiem lokalnych i narodowych władz. Musi być wsparte odrębnymi przepisami prawa i finansowane przez władze samorządowe i państwowe. Musi być kluczowym elementem każdej długoterminowej strategii rozwoju kultury, dostępu do informacji, walki z analfabetyzmem i edukacji... IFLA/UNESCO Public Library Manifesto 1994. <http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/manif.htm>
3. ...IFLA wierzy, że wypożyczanie przez biblioteki opublikowanych materiałów nie powinno być prawnie ograniczane, oraz że zapisy umowne, na przykład zawarte w umowach licencyjnych, nie powinny zabraniać zgodnego z zasadami słuszności wypożyczania zasobów elektronicznych przez bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej... IFLA CLM „Limitations and exceptions to copyright and neighbouring right in the digital environment: an international library perspective (poprawione i uzupełnione 2004). <http://www.ifla.org/III/clm/p1/ilp.htm>
4. ... Ważne jest, że fundusze na płacenie zobowiązań wynikających z public lending right nie powinny pochodzić ze środków bibliotek przeznaczonych na zakup zbiorów. Jednakże, osobno finansowane, public lending right zapewnia wsparcie autorom bez obciążania budżetów bibliotek publicznych. W niektórych systemach może ono również dostarczać użytecznych statystyk wypożyczeń dzieł poszczególnych autorów. Bibliotekarze powinni uczestniczyć w rozwoju zasad public lending right by zapewnić, że nie będzie ono finansowane z budżetów bibliotecznych... The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development, 2001 (str. 17 par. 2.3.3). <http://www.ifla.org/VII/s8/news/pg01.htm>

Zgodnie z powyższymi ustalonymi zasadami IFLA oświadcza, że:

IFLA nie popiera zasad „lending right”, mogących zagrozić swobodnemu dostępowi do usług bibliotek publicznych, co z kolei jest prawem obywatelskim. IFLA wspiera wolność

dostępu do informacji, i będzie kontynuować sprzeciw wobec wszelkich okoliczności mogących ten dostęp utrudnić.

Wypożyczanie publiczne jest kluczowe dla kultury i edukacji i powinno być swobodnie dostępne dla wszystkich. W publicznym interesie leży, by wypożyczanie nie było ograniczone prawnie oraz klauzulami umownymi, zawartymi na przykład w licencjach. Jakkolwiek kulturalne i socjalne wsparcie zapewniane autorom przez większość istniejących systemów PLR jest godne pochwały, to usprawiedliwienie zazwyczaj podawane dla PLR – wpływ wypożyczania przez biblioteki publiczne na spadek sprzedaży dzieł – pozostaje nieudowodniony. Co więcej, wypożyczanie dzieła w bibliotekach często wspomaga działania marketingowe i przyczynia się do wzrostu jego sprzedaży.

Mimo, że żaden międzynarodowy traktat lub konwencja nie wprowadza zobowiązania do przyznania „lending right”, wiele krajów, zwłaszcza w Europie, wprowadziło „lending right” jako element prawa autorskiego i możliwe jest, że wkrótce inne państwa pójdą w ich ślady. W tych okolicznościach rozwój PLR nie może zostać zignorowany i bibliotekarze muszą być zdolni do wpływania na kształtowanie PLR, tam gdzie będzie ono mimo wszystko wprowadzone, gdyż jego nieostrożne lub niewłaściwe sformułowanie może zagrozić usługom publicznie dostępnych bibliotek.

W krajach, gdzie PLR zostało wprowadzone, bibliotekarze mogli je zaakceptować jako sposób na rozpoznanie kulturotwórczej roli autorów oraz ich ekonomicznego i socjalnego wsparcia, pod warunkiem, że środki na administracyjną i finansową obsługę PLR **nie pochodzą z budżetów bibliotek**, lecz od państwa, jako wsparcie działalności kulturalnej. IFLA doradza, by wprowadzenie PLR nie powodowało obciążenia użytkowników kosztami dostępu do informacji przechowywanych w bibliotekach publicznych.

Zalecenia w sprawie wprowadzania lub modyfikacji systemów PLR

1. Podstawy finansowania

Dostęp do bibliotek publicznych, zarówno w przypadku skorzystania ze zgromadzonych w nich dzieł na miejscu, jak i ich wypożyczeń, powinien dla użytkownika pozostać bezpłatny. Co więcej, koszt PLR nie powinien odbijać się na jakości i zakresie usług zapewnianych przez biblioteki publiczne. Tak więc, w celu jak najlepszego wsparcia narodowych celów kulturalnych i edukacyjnych, fundusze na stworzenie i utrzymanie systemów PLR oraz na wynagrodzenie właścicieli tych praw nie mogą pochodzić z budżetu biblioteki a powinny być osobno finansowane przez państwo.

Uzasadnienie

Biblioteki służące społeczeństwu są zazwyczaj, bezpośrednio lub pośrednio, finansowane przez państwo, na poziomie centralnym lub lokalnym. Często próbują zapewnić zadowalający poziom usług przy pomocy ograniczonych a nawet skąpych budżetów. W powyższej sytuacji po prostu nie są w stanie znaleźć dodatkowych środków na finansowanie PLR, zarówno w formie opłat licencyjnych, jak i systemu wynagrodzeń. Jeśli byłyby do tego zmuszone, zaowocowałoby to znaczącymi cięciami w nabytkach zbiorów, redukcją personelu i ograniczeniem zakresu, często wartościowych, usług, zawężeniem wyboru i dostępności materiałów dla użytkowników. W dodatku mogłyby być również

zmuszone do pobierania opłat od użytkowników za wypożyczenia, lub w ogóle za korzystanie z biblioteki.

...Każdy ma prawo do jednakowego dostępu do usług publicznych w swoim państwie... (Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, art. 21(2))
<http://www.un.org/Overview/rights.html>. *Dostęp, który nie jest bezpłatny, nie może być jednakowy.* Każda odmowa wspierania przez państwo jego narodowej kultury i roli systemu bibliotek publicznych, jak i innych pozarządowych organizacji edukacyjnych, kulturalnych i naukowych, w zapewnieniu dostępu do informacji, uniemożliwia jednakowy dostęp do nauki i wiedzy wszystkim swoim obywatelom, nie tylko najsłabszym członkom społeczeństwa, ale i samym potencjalnym autorom. Każdy obywatel potrzebuje bibliotek publicznych do zapewnienia mu wiedzy i informacji potrzebnych do rozwoju intelektualnej kreatywności.

2. Kraje rozwijające się

Lending right powinno zostać odrzucone, w imię większego interesu publicznego, w sytuacjach, gdy państwo nie jest w stanie finansować PLR bez okrojenia środków przeznaczonych na bardziej fundamentalne potrzeby społeczne. W szczególności lending right nie powinno być wprowadzone w krajach nie uważanych przez Bank Światowy za wysoko- lub średniozamożne.

Uzasadnienie

W krajach rozwijających się najważniejsze jest, by środki przeznaczone na cele kulturalne i edukacyjne były użyte do zapewnienia szerokiego dostępu do kształcenia, oraz na rozwój dobrego systemu usług i infrastruktury bibliotek publicznych. Biblioteki muszą być w stanie skoncentrować swe, często skąpe, budżety na zwiększaniu piśmienności społeczeństwa i zaspokajaniu podstawowych potrzeb edukacyjnych. Należą do nich: zapewnianie studentom dostępu do nowoczesnych źródeł nauczania, rozwój innowacyjnych usług, przynoszących tak potrzebne informacje na temat opieki zdrowotnej, zapobiegania AIDS, technik rolniczych i zasad społeczeństwa demokratycznego społecznościom wiejskim i słabo rozwiniętym.

Przez podniesienie poziomu piśmienności i rozwijanie nawyków czytelniczych, biblioteki wspierają długoterminowy rozwój rynku produktów informacyjnych, zwłaszcza dla związanych z tą branżą przemysłów lokalnych.. Na krótką metę natomiast, biblioteki używają swej siły nabywczej do wspierania owych przemysłów.

Gdyby PLR zostało wprowadzone w krajach rozwijających się, ich rządy mogłyby być niezdolne do wyodrębnienia koniecznych funduszy bez poważnego naruszenia środków na inne, bardziej istotne społecznie, cele, na przykład na podstawową opiekę zdrowotną. Biblioteki publiczne w tych krajach również nie są w stanie ponosić kosztów PLR bez tragicznego w skutkach zagrożenia dla swoich i tak już zagrożonych podstawowych zadań. Gdyby za korzystanie z bibliotek publicznych wprowadzono dodatkowe opłaty, wielu ludzi nie byłoby na nie stać. Korzystanie z bibliotek zmniejszyłoby się, co miałoby wielce negatywny wpływ na poziom piśmienności i na dalszy ekonomiczny rozwój tych krajów.

Powinno się również zauważyć, że kraje rozwijające się ponosiłyby znacznie większe koszty PLR w stosunku do zagranicznych, niż do rodzimych autorów.

3. Ramy prawne

Tam, gdzie instytucja PLR byłaby wprowadzana, powinna ona wystąpić albo w formie systemu wspierającego kulturę, albo systemem wynagrodzeń opartym na przepisach odrębnych, niezależnych od przepisów prawa autorskiego.

- a. Tam, gdzie proponuje się wprowadzenie PLR lub jego modyfikację, bibliotekarze powinni intensywnie lobować, by był to system wspierający autorów, ale nie utrudniający publicznego dostępu do informacji, oraz nie obciążający budżetów bibliotek.
- b. W wypadku, gdyby w przyszłości PLR musiało być wprowadzone na podstawie umów lub konwencji międzynarodowych, kraje powinny mieć możliwość ustawienia poziomu opłat PLR i jego reguł zgodnie ze swymi zasobami finansowymi i organizacyjnymi, oraz tak, aby nie szkodziły one celom i zadaniom bibliotek publicznych. Ponadto, państwa powinny mieć możliwość czasowego zrezygnowania z owych obciążeń, gdy będzie tego wymagała ich sytuacja ekonomiczna lub społeczna. Wprowadzenie PLR i wysokość związanych z nim opłat powinny brać pod uwagę zamożność danego państwa tak, by uszczerbek dla publicznego dostępu do informacji był jak najmniejszy, lub w ogóle nie istniał.

Uzasadnienie

Jeżeli wprowadzenie PLR nie zostanie przeprowadzone prawidłowo, może spowodować pogorszenie się jakości zbiorów bibliotecznych oraz wolnego dostępu obywateli do edukacji, kultury, informacji i idei, jakim cieszyli się dzięki bramie do wiedzy, jaką są biblioteki publiczne. Wybór złego, dla interesów danego kraju systemu PLR może, zwłaszcza w przypadku krajów rozwijających się, albo takich, których większość zbiorów stanowią dzieła autorów zagranicznych, skutkować w odplywie cennych środków finansowych, w formie wynagrodzenia dla autorów za granicą (być może do bogatszych i bardziej rozwiniętych państw) w wyniku działania przepisów rodzimego prawa autorskiego. Na dłuższą metę spowoduje to uszczerbek dla miejscowej ekonomii i kultury.

4. Definicje prawne

Prawidłowe definicje, czy objaśnienia terminów legislacyjnych są kluczowe, więc bibliotekarze powinni skutecznie lobować dla zapewnienia uważnego i ostrożnego stanowienia prawa.

Uzasadnienie

Jedyna międzynarodowa definicja „lending right” zawarta jest w Dyrektywie Rady 92/100/EWG z dnia 19 listopada 1992 r.

http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=31992L0100&model=guichett która w art. 1(2) i 1(3)

stwierdza, że ... "użyczenie" oznacza ograniczone czasowo przekazanie do korzystania niesłużącego celom bezpośrednio lub pośrednio gospodarczym lub handlowym oraz przekazywanie dokonywane przez instytucje dostępne dla publiczności.... W obliczu braku jakiegokolwiek międzynarodowej umowy lub konwencji dotyczącej „lending right” dyrektywa prawdopodobnie będzie znacząca

dla krajów rozważających wprowadzenie PLR. Należy dodać, że kraje nie będące członkami UE (lub krajami kandydującymi) nie są związane jej postanowieniami i nie są zobowiązane do jej przestrzegania.

Niebezpieczeństwa w tworzeniu prawa są wielkie. Należy zauważyć, że użyte w dyrektywie pojęcie „czasowe przekazanie do korzystania” może być interpretowane szerzej, niż występujące w języku potocznym „wypożyczenie”. Pojęcie użyte w dyrektywie kwalifikuje jako „użyczenie” na przykład udostępniane prezencyjne księgozbiorów podręcznych w Szwecji. W rezultacie podobne rozszerzenie zakresu PLR jest rozważane w Wielkiej Brytanii. Inne niedopatrzenie wytknęła Komisja Europejskiej EBLIDA. Brak w dyrektywie enumeratywnego wyliczenia kategorii „instytucji dostępnych dla publiczności”, przyczynił się do sporu między Komisją a niektórymi państwami członkowskimi, które z owych instytucji mogą podlegać wyjątkom od PLR. Jak wskazała ELIBDA, późniejsza, związana z omawianą, Dyrektywa 2001/29/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=31992L0100&model=guichett stwierdza, że do kategorii instytucji dostępnych publicznie zaliczyć można biblioteki publiczne, instytucje edukacyjne, muzea i archiwa, które tym samym kwalifikowałyby się do zwolnień od opłat. (ELIBDA Statement on the infringement procedures over Public Lending Right, March 2004) http://www.eblida.org/position/PLR_Statement_March04.htm

5. Konsultacja i zaangażowanie

- a. Bibliotekarze powinni lobbować za tym, by, jak to jest zazwyczaj praktykowane w krajach z istniejącym systemem PLR, by od samego początku konsultowano z nimi, na równi jak z właścicielami praw autorskich, propozycje legislacji i proces wdrażania i utrzymywania systemu PLR. Bibliotekarze także powinni zabiegać o to, by, na równi z właścicielami praw autorskich, wchodzić w skład ciał doradczych kształtujących politykę, doradzających zarządzającym PLR agendum, negocjującym z organizacjami właścicieli praw autorskich lub organizacjami zarządzającymi prawami autorskimi.
- b. Ponadto, tam gdzie PLR przybierze raczej formę prawa wynikającego z prawa autorskiego niż systemu wspierania kultury, bibliotekarze powinni zadbać, by być bezpośrednio zaangażowanymi w negocjacje z organizacjami zarządzającymi prawami autorskimi co do warunków i wysokości opłat licencyjnych.
- c. Każdy proces legislacyjny dotyczący PLR powinien być przeprowadzony w ścisłej współpracy z instytucjami przechowującymi zbiory, włączając w to organizacje bibliotekarskie.

Uzasadnienie

Ważne jest, by administrowanie PLR przebiegało efektywnie i nie pochłaniało zbyt wielkich kosztów, tak, by maksymalny procent opłat przypadał podmiotom uprawnionym i aby ciężar administrowania spoczywający na bibliotekach był minimalizowany a nawet niezauważalny. Najlepszym sposobem na zapewnienie sobie współpracy wszystkich instytucji przechowujących zbiory i bezproblemowe

wykonywanie wszelkich procedur jest włączenie zarówno bibliotekarzy, jak i właścicieli praw autorskich w proces tworzenia polityki PLR.

Tłumaczenie Adam Lenarczyk czerwiec 2005
Weryfikacja Barbara Szczepańska lipiec 2005

****

 * <http://www.ifla.org/III/clm/p1/PublicLendingRigh.htm>